

С НАДЕЖДА КЪМ „НЕБЛАГОНАДЕЖДНИТЕ“. ИВАН ТЕОФИЛОВ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА ЯНИЦА РАДЕВА

РЕЦЕНЗИЯ ВЪРХУ КНИГАТА НА ЯНИЦА РАДЕВА
„ОБЕТОВАН КРЪГ. ВРЕМЕНА И ПРОСТРАНСТВА В ПОЕЗИЯТА
НА ИВАН ТЕОФИЛОВ“¹

Мариета Николова
Марчела Златкова

Монографията на Яница Радева „Обетован кръг. Времена и пространства в поезията на Иван Теофилов“ се състои от пет глави и няколко приложения (включително и анкета с писателя) и е първото цялостно изследване на поезията на автора, положена в контекста на 60-те, 70-те, 80-те и 90-те години на ХХ в.

Уводът запознава с целите на отделните глави, първата от които се стреми да проследи еволюцията на четене и интерпретиране на писателя, както и да открие най-подходящия литературнокритически поглед към лириката му. В началото си текстът разглежда тези проблеми от 50-те до 90-те и идва да зададе рамките на четене на поезията на Иван Теофилов през споменатите четири десетилетия, и макар именно лириката на поета да стои в центъра на това изследване, авторката се изкушава да спомене и за злополучни рецепции на някои от драматичните му творби като например „Поетът и планината“.

Изложението започва с различните „дебюти“ на писателя („Небето и всички звезди“, изгубеният ръкопис и др.), за да отключи по-сериозните въпроси за четенето, които неотменно изискват в случая една равностойка за културната среда в България след 1945 г., каквато Яница Радева всъщност и прави. Проследява се как аполитичността на Теофиловата поезия става причина за невъзможно или трудно вписване на поета едновременно в контекста на социалистическия реализъм и в контекста на каноничното. Проблемът за четенето на автора е засегнат и в заключителната част на книгата, като така се постига обвързване на първата и последната глава. Със заключението авторката отново поставя идеята да се задълбочи изследването на поета и неговото творчество, акцентирайки

---

¹ Радева, Я. Обетован кръг. Времена и пространства в поезията на Иван Теофилов. София: Хермес, 2014.

върху нуждата да се изработят „нови практики за говорене и четене“ на този и други поети, пренебрегвани по време на тоталитарния режим. Така цялата първа глава се оказва прелюдия към стремежа да се реабилитира една изтласкана в периферията стойностна литература.

С втора глава започва същинското изследване на произведенията, като целта, която Я. Радева си поставя, е да се направи подробно изследване на времената в текстовете на Теофилов. Авторката преминава през различната образност, засягаща тази тема, и я обвързва с теории за времето, познати от Аристотел, Хайдегер, Лайбниц, Киркегор, Башлар и други. Не се използва конкретно понятие за време, тъй като границите, в които се мисли времето при Теофилов, не включват бъдещето, т.е. тук то не се разбира като продължителност или като непрекъснато протичане, а като миг. То е – спрялото, припомненото, отминалото време, запечатано в стиховете като картина, която може да бъде както кратка, така и дълга, за да очертае разтегливото субективно възприятие за време на човека. Затова тук са поместени и т.нар. „уреди“ за измерване на протичащото време, които авторката разграничава, а след това разглежда поотделно в следния ред: „природен часовник“, „руината“, „механичният часовник“.

Следващите времеви пластове, на които се обръща отделно внимание в монографията, започват малко по малко да се доближават до темата на трета глава, а именно – „Пространства в поезията на Иван Теофилов“. Така например детството е особен тип категория, която включва в себе си и време, и пространство, тъй като, от една страна, връща назад към спомена, бягайки от ежедневието, а от друга, води със себе си свят, силно обвързан с мечтата. Яница Радева въвежда и един втори поглед към детството – не като тема, а като „състояние на духа“, откъдето се промъкват и проблемите за играта и за детската мъдрост. Засяга се, разбира се, и темата за смъртта, включена в богатата традиция на българската литература, посредством паралелите с други известни предходници и съвременници на Теофилов и дори негови наследници. Така времето пресича живота и смъртта, реалността и фантазията, превръща се в свързващ механизъм между отделните пространства. Това обвързване се доизгражда в четвърта глава, където се осъществява „срещата“ с пътуващия човек на Теофилов; където различните средства за придвижване са представени като пространства, а мисълта и въображението – като пътуване във времето.

Преди това обаче трета глава цели да представи подробно изследване на пространствата в поезията му, а такива са градът, къщата/домът, природата, които лесно се вписват в литературната традиция, а също така и по-интересните

в случая думи и имена, представени като лабиринт. Езикът отключва споделяне на време(на), но и на пространства, поезията е споделен вътрешен свят и според Теофилов нейната по-важна функция е да запознава читателите с нечие друго виждане за света. По този начин самата творба се превръща в пространство, в което се извършва пътуването на читателя из чуждото и собственото съзнавано и несъзнавано.

В четвърта глава от монографията се уплътнява образът на пътуващия човек, характерен изобщо за поезията на 60-те години, който „събира в себе си времена и пространства“. Времето в стиховете на Теофилов е „придвижващ се образ“ (залезът). Обстоен преглед се прави на употребата на образността сред обектите, които извършват движението – на влака („От влака“, „Купе“, „Кратки срещи“, „За нощния влак“), на самолета („Летище“), на кораба („Преминаване на Босфора“, „От борда“), на пешеходеца („Родопчанки“, „Пловдив“), както в поезията на Теофилов, така и в българската литература от периода, като така се изгражда и панорамна картина на времето. Авторката разделя начините за придвижване на „материални“ (в пространството) и „ментални“ (във времето). Откроява се въображението като средство за себеоткриване – посредством четенето, спомена, мечтите, поставени обаче в реалността.

Паралелните прочити и междутекстови сравнения в последната глава на книгата се опитват да поставят и обвържат Иван Теофилов с времената и пространствата в българската литература. От направените изследвания може да се изведе, че поезията му е свързващо звено, поле на приемственост с „предметността“ на Атанас Далчев, която се случва в града. Далчевият Аз е наблюдаващ, а персонажът на Теофилов е участващ. При Теофилов предметите съществуват, за да „изразят човека“, а при Далчев да го „заместят“, да изразят липсата му от света. Случва се и пресечната точка със сакрализираните места и времена от поезията на Борис Христов. Така наречените „хронотопи“ и изпълващите ги образи са привилегированото място на първата целувка, времето на съзряването, градът/светът – местата от детството, местата на духа. Съпоставят се сакралните зони – затвореното пространство на стаята, граничното пространство на брега, достигайки до последната граница – смъртта (при Теофилов със смъртта настъпва и края, а при Борис Христов, подобно на Александър Геров, има живот и след нея). Интересно откритие е и срещата със „себе си“ посредством „стихотворения близнаци“ – Иван Теофилов от 60-те години, който ще се преповтори в началото на XXI в., за да следва движението и посоката на избрания път. Името на града от утопия прераства в осъществяване. „Монако“ (1963) е мечтан град, а „Мона-

ко“ (2007) – докоснат, познат. Продължава се и темата за пътуващия човек, за „българския копнеж по пътуване“.

В направените анализи се наблюдава приемственост на досегашните изследвания върху Теофилов и надграждане, развиване на идеите, поставени от други критици (Розалия Ликова, Валери Стефанов, Пламен Дойнов и др.). Яница Радева предизвиква интерес не само към този писател и неговото творчество, но и към това на други автори, заглушени от времето. Тя призовава към нов прочит, нов подход и език, на който да се изговори тази литература.